

Dr. Suba Györgyné:

JÁSZBERÉNY EGYHÁZTÖRTÉNETE ÉS A FŐTEMLŐM PLÉBÁNOSAI 1808–1872.

BÁN JÓZSEF plébános (1808–1825)

Bán József Mezőkövesden született 1776. január 30-án. Pappá szentelték 1799. február 13-án Pesten.

Középiskoláit Székesfehérváron végezte.

Egerben kezdte filozófiai és teológiai tanulmányait.

1799–1803. Egerszalókon káplán.

1803–1805. Ónodon káplán.¹

1805–1808. Az egri szeminárium helyettes rektora.²

1808–1809. Jászdózsán plébános.³

1809–1825. Jászberényben plébános.⁴

1825–1830. Gyöngyösön plébános.

1813. november 13-án Körös folyó melletti Boldogságos Szűz Mária apátja.

1816. február 14-én alesperessé nevezték ki.

1830–1832. egri kanonok.

Meghalt 1832. március 7-én.



Megválasztása, kinevezése jelzi, hogy idő múltával a patrónusi jog gyakorlásába már beleszólt a Kerületek vezetése is. Az új plébános kijelöléséből már a Kerületek előljárósága is részt kért, ezért Horváth Péter Jászkon kerületi nádori alkapitány vezetésével megkeresték a tanácsot, és egyeztettek a jelölendő személyekről. Különböző okok miatt a tanácsülésen új jelölteket kellett választani: Bán József jászdózsai plébánost, Zábránszky Ferenc tassi, és Lipovniczky János jászberényi adminisztrátort. Fischer István érsek atya Bán Józsefet nevezte ki jászberényi plébánosnak.⁵

Szolgálatának kezdeti évei a Napóleon elleni háború időszakára esnek. A háborús terhek egyre több áldozatot követeltek a lakosságtól. (1809 az utolsó nemesi felkelés dátuma, a Napóleon elleni győri vesztes csata ideje, amit évtizedek múltán is csak szegénnyel emlegettek.)

1815 augusztusában megjelent a Helytartótanácsnak a kongruáról szóló rendelete, mely a helyettesítő plébánosok jövedelmét szabályozta. Ennek jelentősége volt Jászberényben is.

1816. évben, Bécsben megnyílt az Augustineum, az a papnevelde, amelynek a célja egy udvarképes és engedelmes papság kinevelése volt, amely kiszolgálja a (királyi) hatalmat.

1818. május 27-én I. Ferenc elrendelte Szent István király országos ünnepét. Bár első államalapító királyunk ünnepét Mária Terézia 1774-ben már országos ünneppé nyilvánította, első alkalommal csak 1818-ban rendeztek ünnepélyes körmenetet a fenti rendelet alapján Szent István jobbjának a tiszteletére augusztus 20-án.

1822. szeptember 29-én a pozsonyi zsinat elfogadta a Káldy-féle Biblia régi fordítását; változás csak az elavult szavak, sajtó- és helyesírási hibák terén történt.

1824-ben a pápa 1825-re meghirdette a 25 évenként szokásos szentévet.⁶

Jászberényi események:

1809. május 22. Kinevezték Bán József jászberényi plébános urat a helybeli iskolák direktorának és ebben meg is erősítették.⁷

Számszerűségében a város lakossága egyre több. Erre való tekintettel kérte 1812-ben a 3. kápláni állás szervezését, valamint az iskolás gyermekek jobb oktatási körülményeinek javítása érdekében a Felvégyben, az Alvégyben és a Szentkútnál egy-egy új iskola létesítését.⁸

1810-es évek elején Európát súlyos gazdasági válság sújtotta, az egyház tőkéje is nagyon megcsappan és a város az egyházi ezüstedényeket megváltotta. 1810. május 26-án kelt tanácsi jegyzőkönyv kivonata:... „helybeli Tisztelendő Plébános Bán József Úr Tanácsi Gyülekezetünkben meg jelenvén, tisztelendő V. esperes Csuka Istvány Úrt Nagy Méltóságos Érsek ő Exellentiaja kegyes meghagyásából tőle ebéli sürgető levelet mely által a Parocialis

¹ Sugárné szerint 1804 novemberétől Erdőkövesden volt, ezt a sematizmusok nem jelzik (szerk.)

² Schem. 1804–1808.

³ <http://lexikon.katolikus.hu/J/Jászdózsa.html>

⁴ SUGÁRNÉ, 2003. 25. p.

⁵ SUGÁRNÉ, Papválasztások Jászberényben. In: Jászsági Évkönyv 2001. 216. p.

⁶ BALOGH–GERGELY, 1993. 1790–1992. 36–41. p.

⁷ BLÉNESSY, 1967. 26. p.

⁸ SUGÁRNÉ, 2003. 25. p.

Templomból a K. Kincstárba vittetni rendelt némely ezüst edényeket, vagy in natur, vagy pedig a többi Jász Megyebeli közönségek példájára a Conventius pénzben Lattyát is fel számításán minél előbb és azon holnapi napon okvetlen megküldeni kívánja a kettő Rendelések megtétele végett a Tanácscsal közli. A jelentett ezüst edények megváltására conventios pénzben 198 ft kiváltatván azelőtt, még mai napon jó adakozó Hírekül leendő összegezése, okvetlen remélhetik, mely Somma beérkezvén azonnal Tisztelendő Plébános Úrnak Recognitio mellett átal adatni, a mely váltott ezüst edények pedig, ameddig azokra a Templomot elkerülhetetlen szüksége lészen a város Arditumában lévő Privilégiális ládába tétetni és ottan jó gondviselés alatt tartani rendeltetnek.” Radimeczky Ignác 1810. május 26.⁹ E tárgyak meddig voltak a privilégiális ládában, nem tudhatjuk...

1818-ban a jászkeséri plébánia építésére 100 frt, a kecskeméti ferencrendiek égett templomára 50 frt a város adománya. A hívek adománya eljutott távolabbi vidékekre is: „gyűjtenek az esztergomi érseki templomra 50 frt, Szent Erzsébet nevét viselő apácáknak 25 frt, salzburgiaknak 16 frt, az egri szerviták templomára egyheti gyűjtést adnak.”¹⁰

Bán József idejében, 1820-ban a főtemplomot renoválták. Szorgalmazta és megvalósította a nagytemplom alatti kriptafülkékből a 30 év óta ott nyugvók maradványainak kiszedését, s kellő tisztelettel a temetőben közös sírba való újratemetését.¹¹

A kerületi börtön lakói hitéletének gyakorlására 1823-ban a börtön épületében létrehozta a börtönkápolnát.¹²

A barátok templomának tetejét 1815-ben megjavították, sekrestyéjük és Szent Lászlóról elnevezett kápolnájuk javítására 1823-ban 2000 cserép zsindelet, 400 téglát és 100 frt-ot adott a város.

1823-ban anyagi gondok miatt a gimnáziumot átadják a ferences barátoknak.¹³

„Bán József tizenhat évig volt Jászberény plébánosa. Hívei tisztelete, szeretete övezte mindvégig a tevékenységét. Itteni lelkeszi szolgálata alatt kapta az apáti címet, és lett alesperes. Miután 1825-ben megválasztották gyöngyösi plébánosnak, és az érsek kinevezte, el is ment Jászberényből.”¹⁴ Nem sokáig volt gyöngyösi plébános, érdemei elismeréséül 1830-ban egri kanonok lett.¹⁵

Bán József mint a Körös folyó melletti Boldogságos Szűz Mária apátja, egri kanonok, életének 56. évében 1832. március 7-én hunyt el.¹⁶

STIPULA JÓZSEF plébános (1825–1852)

Született Olaszliszván 1785. március 18-án. Pappá szentelték 1807. május 20-án Egerben.

Középiskolai tanulmányait Sátoraljaújhelyen végezte.

Egerben tanult tovább 1801-től.

1807–1808. Egerben káplán.

1809–1812. Oros településen plébános.¹⁷

1812–1816. Kenderesen adminisztrátor.¹⁸

1817–1825. Jászladányi plébános.¹⁹ (az adatok közt egy év eltérés van.)

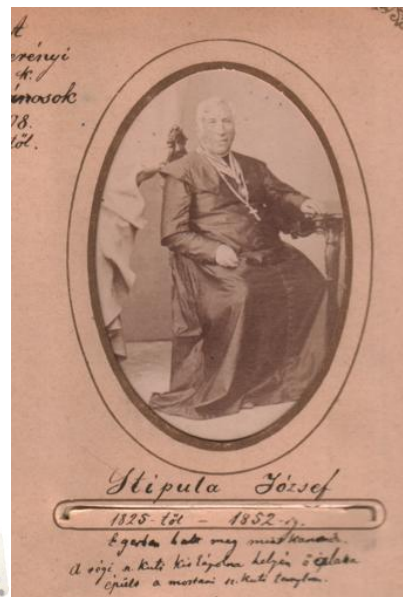
1825–1852. Jászberényben plébános.

1851-ben az egri székesegyház kanonokává nevezték ki.

1853–1854. A Ciszteri Rend Egri Szent Bernát Gimnázium tanára, majd

1855–1856-ban igazgatója.²⁰

1857–1866. Az Egri Érseki Főgimnázium hit- és erkölcs tantárgyaknak érseki biztosa.



József Stipula. ny.
Benedek J. Borongyai
que Jászberény.

⁹ JM: 88. 127.0.TD. 1810. május 26.

¹⁰BLÉNESSY, 1937. 149. p.

¹¹ SÁROS, 2002. 110. p.

¹² SUGÁRNÉ, 2003. 26. p.

¹³ BLÉNESSY, 1937. 146–147. p.

¹⁴ SUGÁRNÉ, 2003. 215. p.

¹⁵ SUGÁRNÉ, Papválasztások Jászberényben. In: Jászsági Évkönyv 2001. 216. p.

¹⁶ Schem. 1832.

¹⁷ <http://lexikon.katolikus.hu/Oros.html>

¹⁸ Schem. 1816.

¹⁹ <http://lexikon.katolikus.hu/>

²⁰ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Egri>

Közben 1863-ban ugyanilyen minőségben tevékenykedett a Pankotai gimnáziumban is.²¹

Szent György vitéz és vértanúról címzett szerencsi apát, Egri Főegyházmegyei gyóntató-kanonok, székesfőesperes. Koronás függő aranykeresztel díszített aranymisési áldozár.²²

Meghalt 1866. július 30-án.²³

Bán József plébános Gyöngyösre távozott. 1825. február 18-án „közértekezést tartottak” és számba vették azon személyeket, akik közül az utód választható. (18 jelölt volt). A papválasztó testület által előterjesztettek közül az érsek Stipula József jászladányi plébánost nevezte ki Jászberény város plébánosának 1825. március 12-én, az ünnepélyes beiktatása 1825. augusztus 9-én volt.²⁴

Stipula József plébánossága idején 1831-ben „A kolera rettenetes járványa július 28-án elérte városunkat és megkezdte a pusztítását.” A járvány augusztus 6-tól még erősebben dühöngött, nemcsak Berényben, hanem a környező településeken is. A papok, szerzetesek állandóan készen álltak a betegek és a halottak ellátására. A bűnbánók is olyan mértékben keresték fel a templomokat, a gyóntatószékeket, hogy volt olyan nap, amikor számuk 800, sőt 1500 főt is elérte. Összegezve, 1831. július 28-tól augusztus 20-ig 601 főt temettek el, és csak a ferences templomot 8000 ember kereste fel, hogy bűneitől megtisztuljon, és lelki vigasztalásban részesüljön.²⁵

1834-ben az iszonyú aszály miatt hatalmas kár érte a lakosságot a pusztán 384, a belső határban 127 „barom döglött éhen”. A kutak kiszáradtak és a lakosoknak sem nyújtottak elegendő vizet.²⁶

1836. augusztus 2-től a kolera egyre erősebben kezdett dühöngeni. Augusztus végéig naponta 8-14 főt kellett eltemetni.²⁷

1839-ben épült fel az új városháza, a régi elbontása után a piactér és a promenád egy térré tágult.²⁸

1840-ben olyan rossz volt a termés, hogy azt feljegyezték a krónikák is. Nem kímélte az árvíz a várost, 1845 nyarán és 1846 tavaszán okozott súlyos károkat.²⁹ 1845. március 20-án a Zagyva öt helyen szakította át a gátat, szinte pillanatok alatt öntötte el a várost a víz. A kár nagy volt, 120 ház dőlt össze, betemette a szőlőket, az utakat annyira tönkretette, hogy 4–5 napig alig lehetett a városból kimenni.³⁰

A kor híradásait ismerve nem meglepő, hogy a 19. század legnagyobb formátumú hazai eseménye, az 1848-as forradalom híre csak néhány nap elteltével érkezett meg a Jászságba. A hírt kitörő lelkesedéssel fogadta a város. Március 24-én népgyűlést tartottak, ahol a 12 pontot saját követeléseikkel egészítették ki. A híres áprilisi törvények a jászkunok helyzetében is hoztak kedvező változásokat, mindemellett egyes régi kiváltságok megszűntek. 1848-ban komoly viták folytak továbbra is a zsidók emancipációjáról, a vegyes házasságokról, és a születendő gyermekek vallási hovatartozásáról.³¹ Berényben, ahol egymásmellett működött a református (helvét) vallás és a római katolikus, több vegyes házasságból származó gyereknél okozott ez gondot. Az esketéssel illetve vallási hovatartozással kapcsolatos állami törvények önállósodtak, nem vették figyelembe a római katolikus egyházi előírásokat, ami egyetemes és nem országgyűlési döntés.

1849-ben Kossuth általános népfelkelésre szólította fel a jászkunokat. Ostromállapotba került a Jászság. 1849. február 25-től kezdődően császári csapatok vonultak a városba, és a szabadságharc végéig több tízezer fős osztrák, magyar és orosz hadak táborozási és átvonulási helye volt a térségünk.³²

1849. április 2–6. között a magyar szabadságharc főhadiseregének főhadiszállása volt Jászberény, az Országos Honvédelmi Bizottmány székhelye is itt volt.³³

A kormány május 18-i ülésén elhangzott a felhívás: „kongassuk meg a vészharangokat, hirdessünk keresztsháborút”. A kultuszminiszter elrendelte, hogy a papok május 27-től három héten át minden vásár- és ünnepnapon, továbbá a hónap első és a második csütörtökjén a siker érdekében beszédeket tartsanak, könyörgő körmeneteket vezessenek, ezeken a napokon kétszer húzassák meg a harangokat, és június 6-ra országos böjtöt hirdessenek.³⁴ A felhívást Stipula ki is hirdette, hogy félelemből-e vagy egyetértéssel, azt nem tudjuk, mindenesetre a felhívás után június 4-én a jászok kereszties serege Hatvanba vonult. Soraikhoz a papságból is csatlakoztak, így Stipula József jászberényi plébános is, a ferences rendház atyái közül hárman jelentkeztek

²¹ Schem. 1853–1866.

²² SUGÁRNÉ, 2003. 216. p.

²³ <http://88.132.15.90/cgi-bin/tlwww.cgi?show=f213055>

²⁴ SUGÁRNÉ, 2003. 215. p.

²⁵ SZÁNTÓ, 1974. 141–142. p.; Demeter Mátyás gyűjtése 2010 tavaszán NBFPI.

²⁶ BLÉNESSY, 1937. 152. p.

²⁷ SZÁNTÓ, 1974. 143. p.

²⁸ SÁROS, 2006. 68. p.

²⁹ BLÉNESSY, 1937. 171. p.

³⁰ SZÁNTÓ, 1974. 144–145. p.

³¹ BALOGH–GERGELY, 1993. 1790–1992. 61. p.

³² BLÉNESSY, 1937. 182. p.

³³ PAPP, Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc a Jászságban. In: Szülőföldünk a Jászság 137. p.

³⁴ HERMANN, 1973. 1914-ig. 429. p.

önként: Toldy László a költészet tanára, Farkas Máté és Pecsner János szónokok, akik három nap múlva dolgvégezetlenül visszatértek.³⁵

Az osztrák és az orosz jól szervezett reguláris túlerővel szemben teljesen értelmetlen véráldozatok elkerülésére Görgey a fegyverletételben látta a lehetséges legkedvezőbb megoldást, amely 1849. augusztus 13-án Világosnál meg is történt. Az osztrák és orosz túlerővel szemben a szabadságharc, mely annyi legendás hőst termelt, elbukott. E gyászos eseménynek jászberényi vonatkozása az volt, hogy a 65. honvédszászlóalj katonái, a Lehel és a Nádor huszárok is megszenvedték a bukás következményeit. Igaz, ezt követően a Lehel huszárezred egy része még folytatta a harcot Felvidéken és Komáromnál.

A papság jól tudta, hogy Világos után mi vár rá, hiszen azokon a területeken, ahol állandóan vagy átmenetileg az osztrák sereg volt az úr, mint Jászberényben is, már a fegyverletétel előtt is nagyon nehéz volt a helyzet. „A detronizáció kihirdetése, a hálaadó istentiszteletek tartása és könyörgés elmondása a szabadságharc leveretése után sok papra hozott keserves szenvedést. Tény, hogy a papság – a perbefogottak utólagos védekezése szerint – legtöbb helyen csak a kényszernek engedve olvasta fel a kultuszminiszter könyörgését, amelyet már az egykorúak is pogánynak mondtak.”³⁶

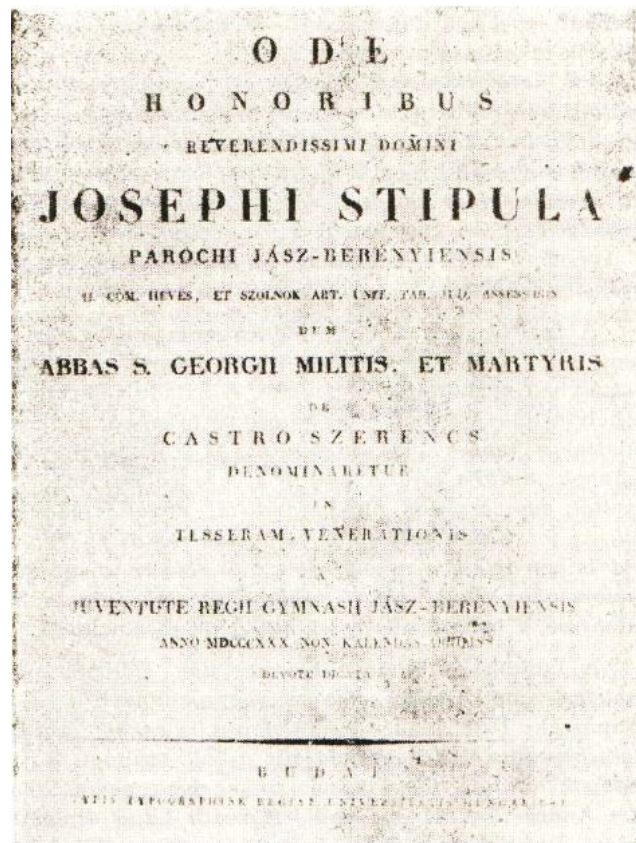
Scitovszky János hercegprímás körlevélben kért névszerinti felterjesztést azokról a papokról, akik hűségesek maradtak az uralkodóhoz, s azokról, akik önként vagy kényszerből csatlakoztak a forradalomhoz. (A hercegprímás személyesen járult az uralkodó elé, hogy a kompromittált személyeknek kegyelmet kérjen.)³⁷ A további években is számtalanszor tiltakozott egy-egy paptestvére meghurcoltatása ellen. Kevés eredménnyel.

Nem tudni, önként vagy kényszer hatására szervezte Stipula József a keresztes sereget és kísérte Hatvanba, de tény, hogy 1850. augusztus 30-án Ferenc József császártól „Koronás nagy érdemkereszt” kitüntetést kapott. A kitüntetésről a század elején az egyik aulikus történetíró írta: „a szerencsésen legyőzött magyar forradalom idejében a fenséges uralkodóház iránt tanúsított hűséges ragaszkodása és hazafias viselete méltánylásáért” kapta.³⁸

Nem könnyű ilyen távlatból megítélni, milyen érzelmekkel viseltetett Stipula József plébános a detronizáció iránt, nem tudhatjuk, hogy a hadak felvonulási területén, az ostromállapotban lévő város plébánosa milyen hatások alatt hozta meg a döntéseit. Mindenesetre szolgálta a szabadságharcot is, de a császár is érdemesnek tartotta a kitüntetésre.

Stipula plébános idejében valósult meg:

Jászberény iskolaügyét 1831 óta Stipula József apátplébános fejlesztette, hiszen ő töltötte be az igazgató szerepét is.³⁹ Az inasok ünnepnapjait tanítását 1840-ben, az Alsópusztán (Lajosmizse) lévő gyermekek tanítását 1842-ben, a tanyán való istentiszteletet 1841-ben, a tanyai halottak egyházi eltemetését pedig 1843-ban kezdték meg. „A pusztai fi- és leánygyermek Stipula József apátplébános teljes megalégedésére vizsgáltak hittanból és olvasásból, némelyek az írás-és olvasásból is”, ezért a tanítónak a járandóságát megemelték.⁴⁰



A jászberényi gimnázium ifjúsága által kiadott óda címlapja 1830-ból⁴¹

³⁵ RÉDEI, 1989. 67. p.

³⁶ HERMANN, 1973. 429. p.

³⁷ BALOGH-GEGELY, 1993. 1790–1992. 64. p.

³⁸ SUGÁRNÉ, 2003. 216. p.

³⁹ BLÉNESSY, 1937. 171. p.

⁴⁰ Uo. 172. p.

⁴¹ BLÉNESSY, 1967. 31. p.

A gimnázium 1806-tól 1851-ig hatosztályú. 1825-től a ferencendi atyák tanítottak évdíj fejében.⁴² A szabadságharc virágzó hatosztályos gimnáziumot talált Jászberényben, a tanulók létszáma 200 körül mozgott. Stipula József apátplébános igazgatta, fizetését 20 éven át mindig a gimnázium alaptőkéje javára fizette be.⁴³

Az 1855. évkönyv szerint: Stipula József egri kanonok ösztöndíjat alapított a jászberényi gimnáziumban.⁴⁴

1834-ben földrengés volt a városban, ismét javítani kellett a templom tetőszerkezetét. Az újraszindelyezést Homályossy Ferencre bízta. A jobb oldalon lévő három első széksort posztóval vonták be, az előljárók tiszteletére.⁴⁵

1836-ban újraöntötték az 1762-ben készült, és a földrengés során megrepedt Szent Orbán harangot. A neve továbbra is Orbán maradt.⁴⁶

Stipula József plébánossága idején volt napirenden a város főterének rendezése. 1839. júl. 27-i határozat: „*Felsőbb rendeltre a régi Rozália-kápolnát el kell bontani és a volt Szent Lőrinc-kápolna helyén kell felépíteni a pusztai árendából.*”⁴⁷ Mihálkovich József jászkapitány 1839-ben elrendelte a főtemplom körüli kerítés elbontását, s a hozzáépített több mint 100 éves Rozália kápolna lebontását, és máshol való felépítését. A döntés ellen az egyház vezetője, a plébános nem tiltakozott. Nagy megértéssel, sok-sok türelemmel járt el, megszerezte hozzá az érsek egyetértését, engedélyét. A város vezetőivel együtt elkezdtek építeni az új Rozália kápolnát a hajdani lebontott Szent Lőrinc kápolna helyére. De a felsőbbség intézkedésére az alapot fel kellett szedni.⁴⁸ Ezután a mai helyére építették fel, és 1840. szeptember 4-én, Rozália napján szentelték fel.⁴⁹

A tanács 1837. júl. 8-án elhatározta, hogy az „*anyatemplom körül való kökerítés elbontasson és köve az építésben lévő Szentkúti egyház szükségének pótlására fordíttasson! A kerítésen álló feszület és kőstatuák levéssenek.*” Helyére alacsony kőoszlopok közé helyezett X alakokból képzett vaskorlát került.⁵⁰

Sok gonddal, nagy körültekintéssel 1836–1842 között az elbontott templomkerítés kőanyagát is felhasználva épült a szentkúti kápolna. Stipula József 1836. július 21-én tartotta a régi lebontott szentkúti kápolnában az utolsó szentmisét.⁵¹ Az új kápolna alapkövét is ő helyezte el 1836. augusztus 10-én. Homályossy Ferenc és Haág Ádám vezetésével folyt az építkezés. Az új szentkúti templom elkészült, Stipula József 1842 szeptember havában, Mária névünnepe „*benedicálta*”, s megtartotta az első misét is.

1845. május 19–21-én háromnapos fényes ünnepség keretében emlékeztetnek a redemptio 100 éves évfordulójára. Az első napon Stipula József vezetésével gyászmisét mutattak be a főtemplomban azokért, akik „*száz évvel ezelőtt jótéteményeikkel hozzájárultak a nemzetség felszabadításához.*” A második napon hálaadó szentmisére gyülekeztek, ahol Sági Saaghy Mihály, novi címzetes püspök, a váci káptalan nagyprépostja mutatta be az istentiszteletet, amit Stipula József helyi apát-plébános szentbeszéde követett. Az ünnepséget megtisztelte a főhercegi pár is a 13 éves gyermekükkel.⁵²

Az önálló szentkúti plébánia létrehozásának ügye már Stipula József plébánossága idején is felvetődött. Stipula József az érsekhez címzett latin nyelvű levélben tiltakozott a felvetés ellen. (Valószínű ez egy első fogalmazvány szövege.)

Kivonat ismertetés:

Kelt 1842. november 2. A panasz tárgya: a szentkúti új plébánia alapítása.

Stipula József plébános kifejezi fájdalmát, hogy csaknem 18 évi jászberényi működése után, megkérdése nélkül, az új szentkúti plébánia létesítésében való közreműködésre szólították fel.

Felsorolja, hogy 18 év óta semmiféle lelkipásztori tevékenységet nem mulasztott el (prédikációk a hajnali miséken, ünnepeken, vasárnapokon, nagybőjtben gyóntatás, éjjel-nappal helytállás az 1830-as és a 1836. évi kolera idején, az iskolák lelki gondozása, irányítása).

„*Sem a plébánia, sem az eladósodott város nincs abban a helyzetben, hogy új plébánia alapításának anyagi terhet vállalni tudná.*”

Nem az anyagi veszteséget fájlalja, számára – csaknem 60 éves lévén – ez nem bír jelentőséggel, hanem a 18 éve gondozott lelkek elvesztését sajnálja.

Ha a keserű panasz orvosolatlan marad, szerény tehetségéhez képest akkor is segítséget nyújt az új plébánia alapításában.

Az áthúzott szövegrészben, (melyet valószínű kihagyott a végleges levélből) erősebben fogalmazott:

⁴² BLÉNESSY, 1937. 185. p.

⁴³ BLÉNESSY, 1967. 30. p.

⁴⁴ Gimnázium évkönyve 1855.

⁴⁵ SÁROS, 2002. 110. p.

⁴⁶ Uo. 94. p.

⁴⁷ BLÉNESSY, 1937. 168. p.

⁴⁸ SUGÁRNÉ, 2003. 216. p.

⁴⁹ SÁROS, 2002. 27. p.

⁵⁰ Uo. 70. p.

⁵¹ SUGÁRNÉ, 2003. 216. p.

⁵² SZÁNTÓ, 1974. 146–147. p.

Ha meg kell érnie, hogy még életében új plébánost iktatnak be a szentkúti plébániához, az arra készítetné őt, hogy egyházmegyéjét cseréljen, vagy szerzetesként fejezze be életét. Arra kéri az érseket, hogy az érseki levélről a másodkapitányt is tájékoztassa.

Alul + jellel: Mindig azt reméli, hogy az új plébános beiktatásának pillanata csak az ő eltemetése után fog bekövetkezni. A jóslat bevált, hiszen több mint egy évszázad múltán alapították meg a jászberényi szentkúti plébániát.

Miután Stipula Józsefet egri kanonoknak kinevezték, 1851. nov. 29-én elbúcsúzott a jászberényiektől. 26 évi pástorkodás után. „Stipula József apát úr ... az egyházkerületben létező elemi iskolák inspectora ... a helybeli iskoláknak 26 év és 9 hónapig, a Közép Tanodáknak 20 évig volt bölcs igazgatója. 1851-ik évi október 31-én egri székes Egyházhhoz kanonoknak kinevezetvén, a helybéli Közép Tanoda s elemi iskolák tanítói kara egyesülve ... az egész tanítói kart barátságos ebédre meghíván ... vett búcsút. Melynek következtében Toldy László Seraf, sz. Ferenc rendi áldozár, a bölcsészeti osztály tanára igen jeles búcsúdalt készített, hatos versben. A tanuló ifjúság nevében Ali József I. o. tanuló vett búcsút, 340 tanulótársa nevében.”⁵³

Stipula József elkerült a Jászságból, de azután is figyelemmel kísérte a jászági plébániák életét, s ha tehetett, segített is.

Jászkiséren az egyházközség harangozói házat vásárolt 1861-ben 500 forintért, a vásárlásba besegített Stipula József egri kanonok. Ugyancsak ő a római katolikus tanítók jobb ellátása végett földbirtokot vásárolt.

Egykori plébánosi helyére is ellátogatott. 1862. június 23-án, hétfőn, Kiss-Apponyi Bartakovics Béla egri érsek, Stipula József és Perger János egri kanonokok, valamint Szele Gábor érseki titkár Jász-Ladányból jöttek Jász-Kis-Érre a bérmálás szentségének kiszolgáltatására. Az érsek 142 hívőt bérmált meg.⁵⁴

Elhunytáról az Eger c. folyóirat így ír:

„Az egri fő-egyházi káptalan maga, és az illető rokonok nevében szomorodott szívvel jelenti főtisztelendő Stipula József apát s egri főegyházi kanonok úrnak e folyó év és hó 30-án a haldoklók szentségének felvétele után, életének 82-ik évében végelgyengülésből történt gyászos kimúlását. A szelíd, nemeslelkű és jótevő emberbarát, pap, és honpolgár az őt ismerő minden jók között, kegyeletes emlékből megmarad.” Hült tetemeit az egri főegyházban engesztelő szentmiseáldozat után a főszékesegyházban helyezték örök nyugalomba. „A beszentelést érsek ő nagyméltósága végezte, számos segédlettel és nagy néptömeg jelenlétében.”⁵⁵

FARKAS PÉTER plébános (1852–1872)

Született Jászberényben 1818. március 30-án.⁵⁶ Pappá szentelte Rajner Károly egri nagyprépost, vodadrei választott püspök, Egerben 1841-ben.

Alsó iskoláit Jászberényben, a gimnáziumot Pesten végezte.

Az egri papneveldebe 1834-ben nyert felvételt.

Tanult bölcséletet, hittudományt és jogot.⁵⁷

1843–1846. Nyíradonyban káplán.

1846–1849. Polgáron káplán.

1849–1850. Jászapátn káplán.

1850–1852. Jászberényben káplán.

1852–1872. Jászberényben plébános.

Meghalt Budán, 1872. január 29-én. Nyughelye Jászberényben a Felvégi temetőben (Gyöngyösi út mellett) van.

1857. augusztus 21-én érdemeit Szent Mihály főangyalról nevezett nyulak-szigeti címzetes prépost címmel ismerték el.⁵⁸



⁵³ BLÉNESSY, 1967. 69. p.

⁵⁴ KLADIVA, 2006. 28. p.

⁵⁵ EEK. 1866. 2. sz.

⁵⁶ Jászberényi kereszteltek anyakönyve V: kötet 30.

⁵⁷ Schem. 1841.

⁵⁸ SUGÁRNÉ, 2003. 81. p.

Sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak.

Szent Máté 22. r. 11. v.

A végzetlen isteni Bölcsépig meg akarta, hogy valamint utolsó oránkát; úgy azt se tudjuk, vallyon a boldogságra hívott Keresztények mindegyike, felvállalja, vagy kisebb része üdvözülendő? És ki ne magasztalja és áldani az Istennek ezen végzetlen bölcs akaratát? mert ha tudnók, ha homlokunkra volna írva; hogy csak kevesen üdvözülnek, leg többen pedig elkarshoznak, bizonyjára kétségbe kellenek esniünk, mivel hihetőbb lenne ezen esetben elkarshozásunk mint üdvöfai, miünk. — Jól tudta jól bé látta Üdvözítőnk ezen igazságot, azért példát benn

Farkas Péter nyíradonyi káplán korából, 1843-ból származó szentbeszédének befejező része

Jászberényben a megüresedett plébánosi állásra négyen jelentkeztek: Tabódy Péter árokszállási, Thóber Ferenc sajoszögedi, Harsány József erki plébánosok és Farkas Péter jászberényi segédlelkész. „A folyamodók körét még kiegészítették Steinhauser Antal jászapáti plébánossal, Szöghi István kápolnai plébánossal és Szele Gábor Érseki irodai jegyző Urakkal.” A plébánosi helyre a városi közgyűlés Farkas Pétert jelölte, és az érsek ellene kifogást nem talált, őt nevezte ki.⁵⁹

Plébánossága első szakasza a Bach korszak (1850–1859) volt. A szabadságharc leverését követő rémuralom, ami Haynau nevéhez kötődött, nagyon szomorú emlékeket idéz, s csak ehhez képest lett könnyebb a helyzet Bach alatt. Hazánk történetébe ez a korszak mint a nemzeti és az alkotmányos élet elnyomásának ideje íródott be, hiszen egyetlen célja volt, beolvasztani Magyarországot az osztrák birodalomba. Ekkor történtek a közigazgatási átszervezések, súlyos központi és helyi adóterhek kivetése, a németesítési törekvések a hivatalokban és az oktatásban.⁶⁰

A plébánosok fizetését rendezték, 1852-ben újra megállapították, ennek alapja az 1802. évi papi jövedelmi összeírás volt. A plébánosi fizetések az idők folyamán elértéktelenedtek, mert az 1802. évben még rhénusi (rajnai) forintban számoltak, később ebből váltóforint lett, ezután pedig öfelsége rendeletére 1852-ben ezüst forintban számolták. Farkas Péter jászberényi lelkész (plébános) a fentiek miatt kérte a jászberényi tanácstól, hogy fizetése és stoláris illetékének kifizetése ezüstpénzben történjék.⁶¹

A következő nagy hatású történelmi esemény a kiegyezés volt, az államforma változásán (duális, kétközpontú) túl sok intézkedés érintette az egyházat is. Közvetlen a kiegyezés után megkezdődött a házasságkötés fokozatos állami szabályozása, mely a vegyes házasságokból származó gyermekek vallási hovatartozását lett volna hivatott rendezni. Azonban az egyház és az állam nehezen jutott egyezsége, miközben kormányváltások történtek, az ügyet többször „jegelték”.⁶²

1869. december 8-án IX. Pius pápa megnyitotta az I. Vatikáni Zsinatot, mely kimondta a pápai csalhatatlanságot. A monarchiabeli főpapok ezt nem tartották időszerűnek és még a szavazás előtt hazautaztak. A magyar kormány, majd az uralkodó megtiltotta a dogma kihirdetését. Igaz, ezt a következő években a főpapok mégis nyilvánosságra hozták, amely minden alaklommal politikai konfliktushoz vezetett.

E korszakban, 1871–75 között nagy, környezetet átalakító vízszabályozás és csatornaépítés folyt az országban.⁶³

1857. május 23-án megérkezett a városba Ferenc József császár és felesége, Erzsébet, akiket a legnagyobb ünnepélyességgel fogadtak. A ferencesek teljes létszámmal, a papsággal és a megszámlálhatatlan néptömeggel kísérték a magas vendégeket a főtemplomba. A császár itt tartózkodásuk alatt keresztapaságot vállalt.

Az önkényes adóztatás, a harácsolás korszaka a vége felé közeledett, már-már elviselhetetlen volt nyomor. A város fizetéseképtelen, a csendőrség is ránehezedett a városra.

⁵⁹ SUGÁRNÉ, Papválasztások Jászberényben. In: Jászsági Évkönyv 2002. 274. p.

⁶⁰ BLÉNESSY, 1937. 186–199. p.

⁶¹ JMTD.88.166.1.1852. október 26.

⁶² HERMANN, 1973. 459–463. p.

⁶³ Magyarok Krónikája 450–452. p.

A természeti csapások még komorabbá tették a mostoha korszakot. Többször is ítéletidő tombolt. 1852-ben Nagyboldogasszony napján olyan hatalmas vihar tombolt a városban, hogy 14 embert sújtott halára a mennykő.

1861-ben igen nagy volt a szárazság. Novemberben a Moldvából és más keleti területekről behurcolt ragályos dögvész kiirtotta a Jászság szarvasmarha-állományát. Jászberényben alig két hónap alatt 7592 szarvasmarha pusztult el. Alig volt berényi polgár, akinek igás jószága maradt volna. A csapást még tetézte, hogy a ragályos betegség áterjedt a juhokra és a szárnyasokra is.⁶⁴

1863-ban ismét nagy szárazság volt. „Az élelem és munka hiányában az éhséggel küszködők száma naponta szaporodik, kiknek élelemmel ellátása sem a közpénztár, sem a könyöradományokból tovább nem fedezhető.” A közös birtokra hitelt vettek fel, a szegények támogatására insétkölcönt kaptak.

Az élet elnehezülése a mezőgazdaság fejlesztésére ösztökölte a városi vezetőket.

Ebben az időben történt a tagosítás, a közösen művelt földterületek felosztása, annak telekkönyvezése. Megnyílhatott az út a tanyaépítések előtt. Kötelezővé tették a szerbtövis irtását, a lötenyésztést díjazták, a városi közlegelőt felosztották, a selyembogár-tenyészetet szorgalmazták.⁶⁵

Farkas Péter működésnek korszakában 1867-ben a kiegyezéssel az alkotmányosság helyreállt. A községi és a kerületi választások megtörténtek. Az eredmény kihirdetése után Pintér Mihály főbíró székfoglaló beszéde tömören fejezi ki az akkori állapotokat: „Az abszolút rendszer ferde intézkedéseivel a város anyagi helyzete aláüllyesztve van, évek szükségeltetnek, hogy tisztába hozhassék ... Kitartó vasszorgalommal teljesítsük kötelességünket!” Ezt követően a főbíró és a megválasztott testület harangszó kíséretében az anyaszentegyházba vonult, hogy ősi szokás szerint Farkas Péter prépost plébános előtt az esküt letegyék, majd az áldás után visszamentek a városházára, hogy a képviselőtestület előtt is letegyék a hivatali esküt.

A kiegyezéssel normalizálódtak a közelmúlt magyar történelmére vonatkozó megítélések is. A város lakossága az 1848/49-es eseményekre, a hősökre való emlékezések különböző formáit szorgalmazta:

1867. október 6-án megalakult a Jászkerületi Honvédegylet.

1869. október 6-án „gyászistentisztelet volt, október 14-én pedig a honvédoszlop alapkövének ünnepies letétele.”

A város 1870-ben királyi törvényszéket és járásbírószéket kapott, a jászkerületi törvényszék és a városi törvényszék megszüntetésével.

A katonaság szállásügye is megjavult 1868-ban, miszerint „az idegen szokású és nyelvű katonaság helyett honfiaiunk adhat szállást.” 1870-ben és 1871-ben hoztak határozatot a lovarda és a kaszárnya megépítésére, melynek elkészülte után, „a város egyes polgárait a katonák elszállásolásával terhelni tovább nem lehetett”.⁶⁶

1870-ben ménló állomást létesítettek.⁶⁷

A nagyarányú átalakulás korszakában a fejlődést különböző természeti csapások korlátozták: földrengés, aszály, árvíz, kolera, marhavész, fagy és jég.

A földrengés 1868. június 21-én kezdődött és december végéig tartott. 1968. augusztus 22-én a tanácsülésem a főjegyző előterjesztette, hogy „A városunkat irtózatosan sújtó Gondviselés akaratja folytán f. é. június 21-én keletkezett s azóta kisebb mértékben 95–100 szor ismétlődő, különösen f. év aug. 20-án esti 9 óra 3 perckor borzasztóan dühöngő földrengés, melynek folytán templomaink bezárattak, az istentisztelet szabad ég alatt tartatik, középületeink (megyeháza, városháza, iskolák, tisztai lakások, katonai istállók, kőpince stb.) megrongáltattak, egyes házak megrepedeztek és róluk a kémények lehullottak és ami még ennél is több és borzasztóbb emberek szívei megrémülve félelemmel és örökös rettegéssel teltek meg.”⁶⁸

Már a földrengések kezdeti szakaszában Bartakovics Béla érsek személyes levélben fejezte ki együttérzését: „Sajnálatosan értesültem miként egy új csapás nehezült, különösen a Jászság népeire. Értem, hogy a katasztrófa az ismételt földrengés, melynek következtében nemcsak a magánépületekben, de a templomokon is veszélyes repedések történtek és történnek. Isten kezéből – mindent midőn sújt is türelemmel viselni kötelességünk ugyan, de az Istentől ésszel megajándékozott embernek hasonlóan kötelessége - amennyire a körülmények engedik – elhárítani a következhető nagyobb csapást, nagyobb veszedelmet.” Engedélyt ad, „az isteni szolgálat sátorban” tartására. Ily szerencsétlenségért az Isten és emberek előtt sem én, sem a lelkész urak magukra nem vállalhatják a felelősséget, és ezért remélem, hogy a hívek ezen rendeletemen meg fognak nyugodni és a szabadban is ennél buzgóbban fognak imádkozni: hogy az Isten e súlyos csapást és veszedelmet tőlük, mentől előbb elhárítsa. Egyébiránt atyai és főpásztori áldásom mellett, állandó hajlammal vagyok.” Eger, 1868. augusztus 24. Jóakaró atyja⁶⁹

⁶⁴ SZÁNTÓ, 1974. 152, 155. p.

⁶⁵ BLÉNESSY, 1937. 206–207. p.

⁶⁶ BLÉNESSY, 1940. 5. p.

⁶⁷ Uo. 26. p.

⁶⁸ Uo. 22–23. p.

⁶⁹ JMTD 88 310 0.

1869. november „13–14-ike közti éjjel ismeretlen tettesek a főtemplomból a gazdagon aranyozott ezüst szentségtartót színarany holdacskájával, melyek együttesen mintegy 5 font s 11 lat súllyal bírtak, a szintén ezüst cibóriumot, két ereklyetartót s a Mária-perselyeknek mintegy 4-5 fnyi tartalmát elvitték.”⁷⁰

A kor szokása különböző ügyekben a felsőbb fórumokhoz, személyiségekhez küldöttségek küldése. Farkas Péter ezekből sem maradhatott ki. Pl. 1870-ben a fővárosba ment küldöttség „*hálás köszönetet*” mondani azért, hogy az országgyűlés a vasútépítésre 2 276 000 frt. szavazott meg. A 100 tagú küldöttség vezetői: „*Farkas Péter prépost plébános, gróf Ráday Gedeon jászkun kerületi főkapitány és Sipos Orbán Jászberény országgyűlési képviselője.*”⁷¹

A földrengések csillapodása után a főtemplomban és a szentkúti templomban azonnal megkezdtek a helyreállítási munkálatokat. Eközben a plébános a szentkúti templom részére 32 padot és új orgonát csináltatott.⁷²

A főtemplom boltíveit 7 helyen erős vasalással és 24 helyen a boltozaton felüli részt utánfalazással meg lehetett menteni. Fischer József gyöngyösi építőmester javította ki az említett mindkét templomot. A festéseket 1869-ben végezték el, a főtemplom buzgó templomgondnoka Kőröly József úr erényéből. A földrengés utáni helyreállítási munkák költségeit adakozásokból és az ország különböző részeiből érkező támogatásokból fedezték.⁷³

Ez időszakban a városban megjelent, és gyökeret eresztett az izraelita felekezet. Egyre erőteljesebben bontakozott ki az ellenzéki pártosodás, melynek résztvevője az egyik segédlelkész, Gyurka József is.⁷⁴

Farkas Péter 1860-ban a helybeli gimnáziumnál érseki biztos lett.

1860-ban létrehozták a felsőbb magán „nőnevelőt”, melynek vezetésével az „*általános képzettségéről ismért Zirzen Zsanét*” bízták meg”. (Zirzen Jankáról van szó, aki a magyar nőnevelés és tanítóképzés egyik kezdeményezője volt, s Jászberényben született.)

1862-ben hivatásos színészek megkezdtek a városban az előadásait.

1862-ben bevezették és kötelezővé tették az osztrák ürmértéket.

1863-ban a templom 8 személyes zenekarának és a karmesternek javadalmat szavaztak meg „*mert a szentmiseáldozatot a zenekíséret magasztosabbá teszi*”.

1864-ben kezdetét vette a Gyöngyösi út kikövezése.⁷⁵

1867. október 8-án véglegesen Berénybe érkezett Bittermann Kálmán kaposvári nyomdász és már 15-én működött is a nyomda, mindenki legnagyobb öröme.⁷⁶ 1868-tól megjelent a Jász-Kunság c. folyóirat is.⁷⁷

1870-ben Porteleken közadakozásból megépült vert falból és nádtetővel az első imaház.⁷⁸

1870-ben ménlőállomást létesítettek.⁷⁹

Jászberény tanácsa 1857-ben a Felvégyben az osztatlan közlegelő területéből mérte ki, s létesítette az új temetőt. A temetőt és az ott felállított, ma is meglévő temetői keresztet Farkas Péter prépost plébános 1860-ban Mindenszentek napján szentelte fel.⁸⁰

E korban már működött a Szeplőtelen Fogantatás Társulat, ami 1703-ban alakult, az 1713-as alapítású Szentkereszt, majd a Szent Anna konfraternitás (vallásos társaság), és a Templomért Alapítvány, ami 1854-ben már létezett.⁸¹

Tóth János jákóhalmi plébános hagyatékának végrendeleti végrehajtásával Farkas Péter jászberényi plébánost bízta meg. Az oldalági rokonság megtámadta a végrendeletet, és ez a per 1856–1868-ig terjedt.⁸² Gyenes Pál jászberényi káplán a per iratait egy dossziéba gyűjtötte, és a fedelére ráírta:

„1856. okt. 31-én elhalt Tóth János jákóhalmi plébános hagyatéki iratai.

E levéltárba úgy kerültek, mert Farkas Péter jászberényi plébános volt a végrendeleti végrehajtó.

Tanulásgul arra nézve hadd maradjanak itt, hogy egy ily ügy mily soká húzódnak el, mert ez iratok 1856. október 30-tól 1868. június 25-ig terjedhet. Gy. 2J. (Gyenes Pál káplán szerk.) 1884. szept. 26.”⁸³

„Főtisztelendő Farkas Péter, Szent Mihály főangyalról elnevezett Nyulak szigeti prépost, jászberényi plébános meghalt 1872. január 29. este ½ 6 órakor Budai Irgalmasok zárdájában, halál oka vízkór, életkora 54 éves, lakása

⁷⁰ EEK. 1869. 10. 15. 187. p.

⁷¹ SUGÁRNÉ, 2003. 81. p.

⁷² BLÉNESSY, 1937. 197. p.

⁷³ SÁROS, 2002. 102. 3. p.

⁷⁴ SUGÁRNÉ, Papválasztások Jászberényben. In: Jászsági évkönyv 2002. 275. p.

⁷⁵ BLÉNESSY, 1937. Uo. 200–214. p.

⁷⁶ SZÁNTÓ, 1974. 158. p.

⁷⁷ GULYÁS, 2008.

⁷⁸ FÓZER, 2009. 14. p.

⁷⁹ BLÉNESSY, 1940. 26. p.

⁸⁰ SUGÁRNÉ, 2003. 82. p.

⁸¹ SUBA, Keresztény ájtatos társulatok 1949 előtt. In: Jászberény katolikus élete 230. p.

⁸² Tóth János periratkötege 1856–1868. JMTDT.

⁸³ Gyenes Pál feljegyzése 1884. szept. 26. JMTDT.

Jászberény. 4. tized. 6. Temetve 1872. február 2. Nyughelye Jászberény felvégi (Gyöngyösi út mellett) régi temető. Szülei mellé helyezték örök nyugalomra. Temette Pájer Antal apát, jászapáti plébánosa.”⁸⁴

Részlet az Egri Egyházmegyei közlöny nekrológiájából:

„*Farkas Péter prépost, jászberényi plébános ... 1818. március 30-án Jász-Berényben született, nemes szülőktől*”
Farkas Péter kétévi jászberényi káplánkodás után, midőn „*Stipula József akkori jászberényi plébános kanonokká neveztetvén ki, őt jelölé első helyre a kegyúri jogokat gyakorló város közönsége, mely választást 1852. január 19-én kegyes főpásztorunk kinevezése követé. Húsz évig viselte e húszezer lelket számláló város lekipásztorkodás terheit, s fáradaimai jutalmául 1857-ben a nyúlak szigetéről nevezett Szent Mihály arkangyal prépostja, 1860-ban pedig a helybeli gimnáziumnál érseki biztos lett, míg végre munkálkodásának 1872. január 29-én az irgalmasrendűek budai betegápoló intézetében, élte 53. évében határt szabott a halál. Nyugodjék békében!*”⁸⁵

⁸⁴ Jászberény Halotti anyakönyve VIII. kötet 349. oldal 41. sz.

⁸⁵ EEK. 1872. 02. 16. 4. sz. 32. p.